

23 Μεταφράζοντας τον γερμανικό μεταφρασεολογικό λειτουργισμό: Νεοόροι, οροποίηση και διαθεματικός δανεισμός ως ορολογικές προκλήσεις για την απόδοσή τους στα ελληνικά

Olaf Immanuel Seel

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζουμε τρεις βασικές κατηγορίες όρων του γερμανικού λειτουργισμού που συνιστούν μεταφραστικές προκλήσεις στην ελληνική γλώσσα. Με βάση τα πρωτογενή πονήματα των Katharina Reiss, Hans J. Vermeer, Justa Holz-Mänttärri και Christiane Nord, που στην πλειοψηφία τους δεν έχουν ακόμα μεταφραστεί στην ελληνική, θα επικεντρωθούμε σε αντιπροσωπευτικά παραδείγματα των τριών κατηγοριών αυτών, δηλαδή των νεοόρων, της οροποίησης και του διαθεματικού δανεισμού, αναλύοντας τις δυσκολίες που ανακύπτουν σε εννοιολογικό ή/και μορφολογικό επίπεδο και προτείνοντας λύσεις για την απόδοσή τους στα ελληνικά.

Translating the German Functionalism in Translation Studies: Neologisms, Terminologisation and Transdisciplinary Borrowing as Terminological Challenge for their Rendering into Greek

Olaf Immanuel Seel

ABSTRACT

This presentation deals with three basic terminological categories of the German functionalism in Translation Studies and which constitute a challenge for their translation into Greek. On the basis of the most important books of Katharina Reiss, Hans J. Vermeer, Justa Holz-Mänttärri and Christiane Nord, which in their vast majority have not yet been translated into Greek, we analyze selected examples of these three terminological categories, i.e. the ones of neologisms, terminologisation and transdisciplinary borrowing, we illuminate the difficulties in rendering their meaning and form into Greek and offer possible solutions in this regard.

0 Εισαγωγή

Όταν κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1970 άρχισε να πραγματοποιείται η σταδιακή καθιέρωση της μεταφρασεολογίας ως πολυσύνθετης επιστήμης, μέσα από μια προσπάθεια απαγκίστρωσης από την ευρέως διαδεδομένη έως εκείνη την εποχή αντίληψη ότι η μετάφραση θα πρέπει να είναι αντικείμενο μελέτης της γλωσσολογίας, το ορολογικό

οπλοστάσιο που είχαν στη διάθεσή τους οι νέοι μελετητές ήταν αυτονόητα περιορισμένο και συνυφασμένο, πρωτίστως, με τη γλωσσολογία και με όρο-κλειδί αυτόν της «ισοδυναμίας» (βλ. [6]). Μέσα σε αυτή την ορολογική στενωπό, η χειραφέτηση από το γλωσσολογικό παράδειγμα και η στροφή προς μια πιο πολυσύνθετη προσέγγιση, με κεντρικό άξονα τη διεπιστημονικότητα, αλλά και την πολιτισμική συνάφεια του αντικειμένου της μετάφρασης, χωρίς, ωστόσο, την παντελή παραγκώνιση της γλωσσολογίας, κατέστησε ευλόγως αναγκαίο τον ορολογικό εμπλουτισμό των νέων θεωρητικών πονημάτων, προκειμένου όχι μόνο να αποτυπωθεί εννοιολογικά η νέα μεταφρασεολογική σκέψη, αλλά και για να συνεισφέρει ταυτόχρονα και στην επιστημονική αποδέσμευση από το γλωσσολογικό παράδειγμα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η λειτουργική προσέγγιση, με τις όποιες διαφορετικές βαρύτητες που τίθενται από κάθε ένα μελετητή της ξεχωριστά (βλ. [6]), διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο, καθώς, πέρα από την εστίαση στον παράγοντα «πολιτισμό» και στα στενά με αυτόν συνυφασμένα πραγματολογικά εξωγλωσσικά δεδομένα, όπως λ.χ. η κατάσταση, οι νόρμες και οι συμβάσεις, ο ορίζοντας, οι προϋποθέσεις, που και, κατ' επέκταση οδήγησε στην εστίαση στους πολιτισμικά εξειδικευμένους σκοπέλους, αλλά και στην εστίαση στην πραγματολογική χρήση της γλώσσας ως «parole», δημιούργησε ένα νέο και σε κάποιο βαθμό, διαθεματικό ορολογικό φάσμα για να καλύψει τις εννοιολογικές απαιτήσεις της. Ως εκ τούτου, είναι εύλογο ότι σημαντικό μέρος των ορολογικών αναγκών του νέου επιστημονικού παραδείγματος καλύπτεται από την κατηγορία των νεοόρων. Επίσης σημαντικό ρόλο παίζουν οι σχηματισμοί όρων με χρήση υπαρχουσών μορφών, όπως είναι οι οροποίηση λεξημάτων της κοινής γερμανικής γλώσσας, αλλά και ο διαθεματικός δανεισμός από άλλες επιστήμες.

Το κειμενικό κόρπους, στο οποίο θα στηριχθούμε στη μελέτη μας, συνίσταται στα πρωτογενή πονήματα των τεσσάρων κύριων αντιπροσώπων του λειτουργικού παραδείγματος, της Katharina Reiß, του Hans J. Vermeer, της Justa Holz-Mänttärri και της Christiane Nord. Μεθοδολογικά θα παραθέσουμε συγκεντρωτικά όλους τους όρους που απαντώνται στα εν λόγω πονήματα ανά ορολογική κατηγορία. Θα ξεκινήσουμε με την κατηγορία των νεοόρων, στη συνέχεια θα παραθέσουμε όλους τους όρους που παράχθηκαν από οροποίηση και θα ολοκληρώσουμε με την παράθεση του συνόλου των όρων που παράχθηκαν από διαθεματικό δανεισμό. Μετά από κάθε κατηγορία όρων, ωστόσο, ακολουθεί το σκέλος με την αναζήτηση μεταφραστικών ισοδυναμιών βάσει δύο επιλεγμένων όρων για κάθε κατηγορία, όπου, εν συντομία, θα καταδείξουμε προβληματισμούς, μεθόδους και λύσεις για την απόδοσή τους στα ελληνικά. Θα ολοκληρώσουμε με συγκεντρωτικά συμπεράσματα για την προκείμενη μελέτη.

Κεντρικοί στόχοι της μελέτης είναι αφενός να καταδείξουμε τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο μεταφραστής κατά την απόδοση όρων των συγκεκριμένων κατηγοριών του λειτουργικού παραδείγματος στη μετάφραση στα ελληνικά και, αφετέρου, να προσφέρουμε μια πρώτη «μαγιά» σχετικών όρων στα ελληνικά που θα μπορούσε να βοηθήσει να πραγματοποιηθούν μελλοντικές μεταφράσεις των κειμένων αυτών, αναγκαίων για την προώθηση της μεταφρασεολογίας στην Ελλάδα.¹

1 Θεωρητικό πλαίσιο

Η προσέγγισή μας στηρίζεται στην ίδια τη λειτουργική θεωρία και τις βασικές αρχές της. Σύμφωνα με αυτές, ένα μετάφρασμα είναι ορθό όταν επιτελεί τον σκοπό του, ο οποίος ορίζεται πριν από τη μεταφραστική διαδικασία (σε συνεννόηση με τον εντολοδότη) και μπορεί να αποκλίνει από τον σκοπό του πρωτοτύπου, με τις όποιες αλλαγές σε ενδοκειμενικό επίπεδο που συνεπάγονται. Ο σκοπός του μεταφράσματος δύναται να επιτευχθεί όμως μόνο τότε όταν λαμβάνεται υπόψη από τον μεταφραστή το προφίλ των δεκτών (π.χ. πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, γλωσσική επάρκεια, γνώση του θεματικού πεδίου, γνώσεις συγγενικών επιστημών κ.λπ.) και το είδος του προς παραγωγή κειμένου. Σε ό,τι αφορά στο μεταφραστικό σκέλος της μελέτης αυτής, ο σκοπός μας είναι να αποδώσουμε τους γερμανικούς όρους των κατηγοριών υπό διερεύνηση υπό το πρίσμα μιας σταθερής λειτουργίας του πιθανού συνολικού μεταφράσματος σε σχέση με το πρωτότυπο, καθώς οι μεταφρασμένοι όροι θα εντάσσονταν σε ένα αντίστοιχα επιστημονικό πόνημα στα ελληνικά. Με βάση αυτό το δεδομένο, και με βάση την αρχή του λειτουργικού παραδείγματος ότι οι συγκεκριμένες ανάγκες που διαμορφώνουν έναν συγκεκριμένο τύπο χρήστη σε συγκεκριμένες καταστάσεις χρήσης καθορίζουν την επιλογή των δεδομένων, θεωρούμε ότι οι δέκτες του συγκεκριμένου πονήματος είναι στην πλειοψηφία τους σχετικοί επιστήμονες ή σπουδαστές και, ως εκ τούτου, έχουν σε αρκετά μεγάλο βαθμό και πολιτισμική και γλωσσική επάρκεια, αλλά πιθανότατα και κάποιες γνώσεις του θεματικού πεδίου και συγγενικών επιστημών. Επομένως, δεν τίθεται ζήτημα εκλαΐκευσης των όρων κατά τη μετάφρασή τους.

2 Νεοόροι στον γερμανικό μεταφρασεολογικό λειτουργισμό

Στη συνέχεια θα παραθέσουμε κατηγοριοποιημένα το σύνολο των νεοόρων που χρησιμοποιούνται στα πέντε καίρια πονήματα των βασικών αντιπροσώπων του γερμανικού λειτουργισμού στη μετάφραση, αφού αποδελτιώσαμε σχετικά όλα τα πονήματά τους. Η

---

¹ Μοναδικό πόνημα των Γερμανών λειτουργιστών πους έως σήμερα διατίθεται σε ελληνική μετάφραση είναι το [3].

σειρά παράθεσης των μελετητών είναι χρονολογική, ξεκινούμε με το παλαιότερο πόνημα της Katharina Reiß [4], συνεχίζουμε με το από κοινού εκπονημένο βιβλίο των Katharina Reiß και Hans J. Vermeer [5], έπειτα θα αναφέρουμε τους νεοόρους στη Justa Holz-Mänttärri [1], μετά θα προχωρήσουμε στην Christiane Nord [2] και, στο τέλος, θα παραθέσουμε τους νεοόρους που εντοπίσαμε στον Hans J. Vermeer [7]. Το κεφάλαιο αυτό θα ολοκληρωθεί με προτάσεις για μεταφραστικά ισοδύναμα στα ελληνικά και σχετικούς προβληματισμούς για δύο επιλεγμένους νεοόρους του ορολογίου νεοόρων που παρατίθεται.

2.1 Ορολόγιο νεοόρων²

1) Reiß [4]: α) Μονολεκτικοί σύμπλοκοι νεόροι: *sachorientiert* (12), *senderorientiert* (13), *empfängerorientiert* (13), *verhaltensorientiert* (13), *Verbundorientiertheit* (15), *Verbundsystem* (16), *Appellfunktion* (17), *Primärfunktion* (20), *Senderorientiertheit* (21), *Assoziationsträgerschaft* (21), *Tertiärfunktion* (24), *Kulturadäquatheit* (33), *funktionsgemäß* (35), *funktionsgerecht* (35), *Affektträger* (52), *Textappell* (89), *Appellwirksamkeit* (91), *Mitteilungsfunktion* (128). β) Πολυλεκτικοί σύμπλοκοι όροι: *übersetzungsrelevante Texttypologie* (34), *operative Wirkung* (79), *intentionsadäquate Übersetzungsmethode* (91), *textimmanenter Appell* (95), *sach-immanenter Appell* (103), *Appellhaltigkeit operativer Texte* (109).

2. Reiß/Vermeer [5]: α) Μονολεκτικοί σύμπλοκοι νεόροι: *Funktionskonstanz* (πρόλ.), *Zéro-Divergenz* (πρόλ.), *kulturorientiert* (2), *Translatfunktion* (4), *Translationsfunktion* (4), *Kulturmittler* (7), *Quasi-Übersetzung* (10), *Quasi-Textcharakter* (10), *kulturspezifisch* (19), *Kulturspezifikum* (28), *Handlungssorte* (23), *Translationszweck* (27), *Typ2-Translation* (32), *Textsinn-in-Situation* (58), *Funktionsvarianten* (75), *Translator-als-Reproduzent* (84), *Text-in-Situation* (91), *Zweckregel* (94), *Situation-für-den-Produzenten* (99), *Angebotsskopos* (103), *Text-als-Handlung* (115), *Inhalt-in-Situation* (126), *Skoposkonstanz* (217), *Translatoskopos* (219). β) Πολυλεκτικοί σύμπλοκοι όροι: *kultur- und sprachenpaarunabhängig* (2), *kultur- und sprachenpaarbezogen* (2), *Translation als Sondersorte kulturellen Transfers* (13), *Sondersorte von Transfer* (24), *Übersetzen und Dolmetschen als eine Sondersorte von Translation* (79), *Translat als Zielinformationsangebot* (86), *Primat des Skopos* (95), *Prinzip der Selektion* (169), *Prinzip der Hierarchisierung* (169), *komplementäre Textsorten* (181).

3. Holz-Mänttärri [1]: α) Μονολεκτικοί σύμπλοκοι νεόροι: *translatorisches Handeln* (6), *Individuum-in-Situation* (7), *Botschaftsträger-im-Verbund* (21), *Handlung-in-Situation-*

---

² Παραθέτουμε σε παρενθέσεις τις σελίδες όπου απαντάται ο εκάστοτε όρος για πρώτη φορά.

Konzept (26), *Funktion-in-Situation* (29), *Botschaftsträger-Produktsituationen* (33), *Funktion-in-Handlungssituation* (41), *Handelnder-in-Situation* (41), *Steuernder-in-Situation* (44), *Relation-in-Situation* (45), *Motivation-in-Situation* (48), *Problem-in-Situation* (49), *Gegebenheiten-in-Situation* (49), *Aktanten-in-Situation* (50), *Handlungssituations-Distanz* (60), *Botschaftsträger-Produzent* (61), *Botschaftsträger-Produktion* (63), *Botschaftsträger-Funktion* (63), *Botschaftsträger-Konzeption* (66), *Botschaftsträger-Profil* (78), *Botschaftskonzeption* (66), *Botschafts-Konzeptionsphase* (68), *Botschaftskonzeptionslinie* (69), *Botschaftsträger-Konzeptionssituation* (73), *Botschaftstransfer-Theorie* (77), *Botschaftsträgerfunktionsfeld* (78), *Botschaftsträger-Elemente* (80), *Botschaftsträgerprofilmodell* (80), *Handlungsgefügehierarchie* (84), *Elemente-in-Relation-und-Situation* (85), *Bedarfsfaktorenanalyse* (102), *Textapplikator* (105), *Handlung-in-anderer-Situation* (107), *Ausgangstext-Texter-Umfeld* (113), *Ausgangstext-Funktionsfeld* (113), *Ausgangstext-Texter* (117), *Mit-Texte* (117), *Vertextungsmittelwissen* (155). β) Πολυλεκτικοί σύμπλοκοι όροι: *übergeordnetes Handlungsgefüge* (24), *translatorisches Handeln als komplexes Handlungsgefüge* (43), *objektbezogene Integration* (45), *subjektbezogene Reflexion* (45), *Bau- und Funktionsanalysemethode* (45), *translatorische Bedarfserfassung* (105), *translatorischer Handlungsrahmen* (105), *translatorisches Kooperationsmuster* (165), *transkultureller Botschaftstransfer* (166).

4. Nord [2]: α) Μονολεκτικοί σύμπλοκοι νεόροι: *Nicht-Text* (15), *Sender-Empfänger-Bezug* (24), *Skoposregel* (27), *Texter-in-Z* (32), *Zwei-Schritt-Schema* (33), *Drei-Schritt-Schema* (34), *Translator-Sein* (35), *Sach-Fach-Mann* (53), *Zéro-Intention* (55), *Trägermedium* (67), *Text-in-Funktion* (75), *Sekundärinhalt* (105), *Faktorenkonstanz* (164), *Texte-in-Situation* (169), *Funktionsgerechtigkeit* (186), *Transfer-Stufe* (191), *Beiseite-Ebene* (247). β) Πολυλεκτικοί σύμπλοκοι όροι: *Text als kommunikativer Signalverbund* (17), *intertextuelle Kohärenz* (27), *Gefüge von Sprecher-Hörer-Gegenstand* (44), *textexterne Faktoren* (44), *“sekundäres” Informationsangebot Translat* (82), *funktions“variierende” Übersetzung* (83), *textinterne Faktoren* (90), *pragmatische Präsupposition* (107), *faktorenkonstante Übersetzung* (164).

5. Vermeer [7]: α) Μονολεκτικοί σύμπλοκοι νεόροι: *Informationsangebot* (17), *Skopostheorie* (19), *Parakultur* (32), *Diakultur* (32), *Idiokultur* (32), *Kommunikation-in-Situation* (47), *Kommunikation-zu-einem-gegebenen-Ziel* (47), *Translator-als-Produzent* (56), *skoposadäquat* (72), *Translatkopos* (89), *Angebotscharakter* (79), *Skoposmenge* (100), *Teilskopoi* (105). β) Πολυλεκτικοί σύμπλοκοι όροι: *Primat des Skopos* (16), *Translation als Sondersorte translatorischen Handelns* (35), *Translationsprozess als Sondersorte*

interkultureller Kommunikation (58), transkultureller Kommunikationsprozess (67).

2.2 Μεταφραστικά ισοδύναμα στην ελληνική

Όπως θα διαπιστώσαμε, το σύνολο των νεοόρων είναι αποτέλεσμα σύνθεσης είτε ως μονολεκτικοί είτε ως πολυλεκτικοί σύμπλοκοι νεόροι. Λόγω της πληθώρας τους, στο πλαίσιο της προκείμενης μελέτης δεν είναι ωστόσο δυνατή η ανάλυση και μεταφραστική προσέγγιση κάθε ενός όρου ξεχωριστά (αυτή η θέση αφορά και στη δεύτερη κατηγορία όρων υπό ανάλυση (βλ. 3.)). Αντ' αυτού, θα περιοριστούμε στην ανάλυση και απόδοση στην ελληνική δύο όρων, επιδιώκοντας αυτοί οι προς μετάφραση όροι να είναι σε έναν βαθμό αντιπροσωπευτικοί της κατηγορίας αυτής για όλους τους μελετητές.

Εν προκειμένω, αυτό που έχουν σε μεγάλο βαθμό κοινό όλοι οι λειτουργιστές είναι η δημιουργία νεοόρων μονολεκτικού τύπου αρκετά μακροσκελών. Ιδιαίτερα δε παρατηρούμε και τη δημιουργία σύνθετων ουσιαστικών που συνδέουν μέσω ενωτικών μέχρι και πέντε συνθετικά ως μια λέξη. Τόσο η πρώτη περίπτωση όσο και η δεύτερη δύνανται να σχηματίζονται στη γερμανική γλώσσα, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα να συνθέσει μακροσκελή ουσιαστικά με συγχώνευση, στα οποία το βασικό νοηματικό σκέλος του σύνθετου ουσιαστικού τοποθετείται πάντα στο τέλος. Επίσης, είθισται και η δημιουργία σύνθετων ουσιαστικών με ενωτικά, όταν δεν είναι γνωστή η έννοια ή ιδιαίτερα δόκιμη η συγκεκριμένη σύνθεση ή, όπως στην περίπτωση των λειτουργιστών, δημιουργείται νέος όρος. Ας δούμε εν συντομία ένα παράδειγμα για την κάθε κατηγορία:

1. *Verbundorientiertheit* (Reiß, 15)

Σε ό,τι αφορά στα σύνθετα ουσιαστικά χωρίς ενωτικά, η σειρά απόδοσης των συνθετικών στην ελληνική ξεκινάει από το τελευταίο συνθετικό. Επομένως, μορφολογικά θα ξεκινούσαμε την απόδοσή μας με τη λέξη «προσανατολισμός» και θα συνεχίζαμε με τη απόδοση του πρώτου συνθετικού είτε με εμπρόθετο αντικείμενο, καθώς η ελληνική λέξη «προσανατολισμός» επιβάλλει τη χρήση της πρόθεσης «προς» ή «βάσει» είτε μετατρέποντας το πρώτο συνθετικό της γερμανικής λέξης σε επιθετικό προσδιορισμό. Τι σημαίνει όμως η λέξη «Verbund» και πώς εννοείται εδώ; Η κεντρική σημασία της ισοδυναμεί γενικά με την ελληνική λέξη «ένωση». Στο μεταφρασεολογικό πλαίσιο της Reiß, ωστόσο, εννοείται ως «συνολικό πλαίσιο», καθώς χρησιμοποιεί αυτόν τον όρο όταν αναφέρεται στα οπτικο-ακουστικά κείμενα ως ενταγμένα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο παραγόντων, όπως μουσική, φωτισμός κ.α. Με βάση τα παραπάνω, μια εννοιοστρεφής απόδοση είναι προφανώς ενδεδωμένη. Επομένως, προτείνουμε ως ορολογική ισοδυναμία στην ελληνική τον όρο «συνεργειακός προσανατολισμός» ως διαθεματικό δανεισμό από τη βιολογία,

«συνεργειακός» δηλαδή ως παράγωγο του ουσιαστικού «συνέργεια», καθώς έτσι αποδίδουμε ισοδύναμα την έννοια του πρωτότυπου όρου, όπως περιγράφεται πολύ σύντομα παραπάνω. Παράλληλα, καταφέραμε να αποδώσουμε με ένα σύντομο πολυλεκτικό σχήμα, κάτι που σε επιστημονικά κείμενα είναι προτιμότερο.

2. *Funktion-in-Handlungssituation* (Holz-Mänttärri, 41)

Καταρχήν, ο εν λόγω όρος δεν δύναται να αποδοθεί στην ελληνική με το ίδιο μορφολογικό σχήμα, καθώς τα ενωτικά δεν χρησιμοποιούνται για των σχηματισμό σύνθετων ουσιαστικών. Ωστόσο, αν και θεωρείται σύνθετο ουσιαστικό στη γερμανική, δεν δύναται να αποδοθεί όπως το προαναφερόμενο παράδειγμα, διότι εστιάζει σημασιολογικά και στα δύο ουσιαστικά και όχι μόνο στο τελικό ουσιαστικό, όπως συμβαίνει στα δόκιμα σύνθετα ουσιαστικά χωρίς ενωτικό. Επομένως, ο νεοόρος σχηματίζεται από την απομόνωση ενός προτασιακού συντάγματος. Αυτό δυσκολεύει ιδιαίτερα την αναζήτηση μικροσκελούς ισοδύναμου στην ελληνική, καθώς προϋποθέτει την περιφραστική απόδοση του πρωτότυπου όρου. Απομονωμένα, τα ουσιαστικά σημαίνουν τα εξής: «Funktion (=λειτουργία)», «Handlung (=πράξη/δράση)» και «Situation (=κατάσταση/περίσταση)». Με βάση τις παρατηρήσεις αυτές, προτείνουμε την περιφραστική και πολυλεκτική απόδοση του ο εν λόγω νεοόρου ως «λειτουργία σε συγκεκριμένο καταστασιακό πλαίσιο δράσης». Η προσθήκη του επιθέτου «συγκεκριμένο» επιβάλλεται, καθώς αυτό υπονοείται από τον πρωτότυπο όρο.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι οι νεοόροι των Γερμανών λειτουργιστών, που συνίστανται σε δόκιμα σύνθετα ουσιαστικά, δεν δημιουργούν κατά την απόδοσή τους ιδιαίτερο μορφολογικό πρόβλημα, καθώς δύναται να αποδοθούν στην ελληνική είτε ως ουσιαστικά σχήμα με εμπρόθετο αντικείμενο είτε ως ουσιαστικό με επιθετικό προσδιορισμό. Δυσκολότερα επιτυγχάνεται η εννοιολογική ισοδυναμία, καθώς ο μεταφραστής καλείται να έχει κατανοήσει λεπτομερώς όλο το συγκεκριμένο πλαίσιο, μέσα στο οποίο εντάσσεται ο συγκεκριμένος όρος, προκειμένου να βρει τη σωστή επιλογή για να καλύψει όλο το εννοιολογικό φάσμα του πρωτότυπου όρου. Από την άλλη, η αναζήτηση μεταφραστικών ισοδύναμων για τους όρους που σχηματίζονται από μη δόκιμα σύνθετα ουσιαστικά της γερμανικής μας αποκάλυψε ότι, σε αυτή την περίπτωση, η δημιουργία μορφολογικά σύντομων μεταφραστικών ισοδύναμων είναι πολύ δύσκολη. Επιπλέον, λόγω της συνταγματικής δομής των πρωτότυπων όρων, συνιστούν εκ των πραγμάτων εννοιολογικά περισσότερο σύνθετους όρους, που στην ελληνική δύναται να αποδοθούν «συμβιβαστικά» μόνο περιφραστικά και αρκετά πολυλεκτικά, προκειμένου να μην απολέσουν τίποτα από το πρωτότυπο εννοιολογικό φορτίο τους.

3 Οροποίηση στον γερμανικό μεταφρασεολογικό λειτουργισμό

Οι οροποιημένες λέξεις ή φράσεις της κοινής γερμανικής γλώσσας είναι σαφώς πολύ πιο περιορισμένες σε αριθμό απ' ό τι οι λεξικές οντότητες που δεν προϋπήρχαν του λειτουργικού παραδείγματος. Αυτό σε κάποιο βαθμό έγκειται αφενός στο γεγονός ότι οι εννοιολογικές ανάγκες ενός νέου θεωρητικού παραδείγματος προφανώς καλύπτονται ευκολότερα μέσω της παραγωγής εντελώς νέων όρων και, αφετέρου, στο ότι οι οροποιημένες λέξεις δύνανται, λόγω της αμφισημίας τους, να παρερμηνευτούν ευκολότερα απ' ό τι οι αναμφήσιμοι νεοόροι. Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε το σύνολο των οροποιημένων λέξεων που απαντώνται, τηρώντας, όπως και παραπάνω (βλ. 2), τη χρονολογική σειρά των σχετικών μελετών.

3.1 Ορολόγιο οροποιημένων λέξεων

1. Reiß [4]: α) Μονολεκτική οροποίηση: *Botschaft* (34). β) Πολυλεκτική οροποίηση: *operativer/informativer/expressiver/appellativer Texttyp* (12-15).
2. Reiß/Vermeer [5]: Μονολεκτική οροποίηση: *Zweck* (18), *Funktion* (21), *Skopos* (29), *Ziel* (82), *Zwecksetzung* (102), *Fidelität* (113), *Zweckgerichtetheit* (154).
3. Holz-Mänttari [1]: α) Μονολεκτική οροποίηση: *Expertenhandlung* (6), *Botschaftstransfer* (6), *Funktion* (13), *Botschaftsträger* (23), *(Translations-)Initiator* (31), *Besteller* (95).
4. Nord [2]: α) Μονολεκτική οροποίηση: *Initiator* (5), *Instrumentfunktion* (13), *Dokumentfunktion* (13), *Schubladen-Klassifizierung* (23), *Funktion* (27), *Skopos* (27), *Funktionswechsel* (27), *Loyalität* (32). β) Πολυλεκτική οροποίηση: *Schritt "vorwärts"*, *"Blick zurück"* (39), *innere/äußere Situation des Textes* (107).
5. Vermeer [7]: Πολυλεκτική οροποίηση: *Funktion* (15), *gefrorener Kulturteil* (52), *äußerer/innerer Skopos* (94).

3.2 Μεταφραστικά ισοδύναμα στην ελληνική

Ας εξετάσουμε τους παρακάτω δύο όρους σχετικά με τις δυσκολίες που ανακύπτουν κατά την αναζήτηση μεταφραστικών ισοδύναμων στην ελληνική. Η επιλογή των συγκεκριμένων όρων έγινε με βάση το κριτήριο ότι, ενώ και οι δύο έχουν λατινογενείς ρίζες, χρησιμοποιούνται ωστόσο συχνά στην κοινή γερμανική και, κυρίως, συνιστούν κεντρικούς όρους στα εν λόγω πονήματα του γερμανικού λειτουργισμού.

1. *Initiator* (*Holz-Mänttari* 31, *Nord*, 5)

Το λατινογενές γερμανικό ουσιαστικό «Initiator» είναι παράγωγο του πολύσημου μεταβατικού ρήματος «initiiieren» που σημαίνει «παίρνω μια πρωτοβουλία», «ξεκινώ/δρομολογώ κάτι», «δίνω το έναυσμα για». Ανεξάρτητα από τις όποιες διαφορετικές αντιλήψεις των δύο μελετητών σχετικά με τους συντελεστές του μεταφραστικού γίνεσθαι,

και οι δύο χρησιμοποιούν τον εν λόγω όρο ταυτόσημα με την έννοια εκείνου του συντελεστή που έχει «ανάγκη» μια μετάφραση και «πρωτοδρομολογεί» μια μεταφραστική διαδικασία, χωρίς να είναι ο ίδιος ο εντολοδότης (γερμ. Auftraggeber).³ Απορρίπτουμε τις όποιες αποδόσεις της λέξης «Initiator» με «υποκινητή», «πρωτεργάτη», «δημιουργός», όπως απαντώνται στα δίγλωσσα λεξικά, καθώς όχι μόνο περιέχουν εν μέρει άλλου τύπου υποδηλώσεις, αλλά και επειδή δε συνιστούν εννοιολογικά ισοδύναμα του γερμανικού όρου. Προτείνουμε, αντ' αυτών, την υιοθέτηση του ουσιαστικού «δρομολογητή» ως διαθεματικό δανεισμό. Αν και υφίσταται ήδη ως όρος της πληροφορικής ως ισοδύναμο του αγγλικού «router», θεωρούμε ότι στο πλαίσιο της μετάφρασης θα ήταν αναμφίσημη η χρήση του και εννοιολογικά ταυτόσημη με τον γερμανικό όρο. Πέραν τούτου, θα προσέφερε τη βραχύτητα των οροποιημένων λέξεων των λειτουργικών πονημάτων και στην ελληνική μετάφραση.

2. *Loyalität* (Nord, 32)

Η επίσης λατινογενής λέξη «Loyalität» χρησιμοποιείται στην κοινή γερμανική με δύο διαφορετικές σημασίες, α) ως «πίστη προς κάποιον» και β) ως «εντιμότητα». Και οι δύο σημασίες της κοινής γερμανικής εμπεριέχουν μια «ηθική» παράμετρο. Ως όρος είναι κεντρικός στη Nord και αναφέρεται στο γεγονός ότι ο «μεταφραστής έχει δεσμευτεί απέναντι στον παραλήπτη για την παραγωγή ενός λειτουργικού μεταφράσματος, αλλά δεσμεύεται επίσης και απέναντι στον συγγραφέα του πρωτοτύπου στο να μην παραποιήσει την αρχική πρόθεσή του που ενυπάρχει στο πρωτότυπο κείμενο» [5, κεφ. 2]. Επομένως, και εδώ ενυπάρχει η ηθική παράμετρος, αλλά το εννοιολογικό φάσμα του λειτουργικού όρου είναι περισσότερο ευρύ απ' ότι απορρέει και από τις δύο σημασίες της κοινής γερμανικής, λόγω της «εντιμότητας» που θα πρέπει να επιδεικνύει ο μεταφραστής προς **και στις δύο** βασικές πλευρές της μεταφραστικής διαδικασίας. Αυτή ακριβώς η «διπλή κατεύθυνση» της μεταφραστικής ενέργειας είναι που καθιστά ακατάλληλες για οροποίηση τις προαναφερόμενες δύο αποδόσεις της γερμανικής λέξης στην ελληνική. Στη σχετική μεταφρασμένη βιβλιογραφία [βλ. 3], χρησιμοποιείται κατά τη γνώμη μας πολύ σωστά η περιφραστική και πολυλεκτική απόδοση του εν λόγω όρου ως «ηθική αρχή της συνέπειας». Η απόδοση αυτή καλύπτει ρητά την ηθική παράμετρο και καταδηλώνει και το «τι», δηλαδή τη «συνέπεια». Πιστεύουμε, ωστόσο, ότι, προκειμένου να καλυφθεί όλο το εννοιολογικό φάσμα του συγκεκριμένου γερμανικού όρου θα ήταν ίσως καλό να προστεθεί στην

---

³ Βλ. [2, σελ. 5] για τις ορολογικές διαφορές μεταξύ Holz-Mänttärri και Nord σχετικά με τους συντελεστές μιας μετάφρασης.

πολυλεκτική περιφραση αυτή και το επίθετο «διπλή», μετατρέποντάς τον σε «ηθική αρχή της διπλής συνέπειας».

4 Διαθεματικός δανεισμός στον γερμανικό μεταφρασεολογικό λειτουργισμό

Όπως και στην προηγούμενη κατηγορία (βλ. 3), και οι όροι που συνίστανται σε διαθεματικό δανεισμό υπολείπονται κατά πολύ των νεόρων στο γερμανικό λειτουργικό παράδειγμα. Ωστόσο, αποτελούν μέρος του συνολικού ορολογίου του και, ως εκ τούτου, οφείλουμε να τους παραθέσουμε. Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε το σύνολο των όρων αυτών τηρώντας, όπως και παραπάνω (βλ. 2, 3.), τη χρονολογική σειρά των σχετικών μελετών.

4.1 Ορολόγιο όρων από διαθεματικό δανεισμό

1. Katharina Reiß [4]: α) *Herausschälung* (37). β) πολυλεκτικοί όροι από διαθεματικό δανεισμό: *Trias von Texttypen* (17).
2. Katharina Reiß/Hans J. Vermeer [5]: α) μονολεκτικοί όροι από διαθεματικό δανεισμό: *Transfer* (23), *Imitation* (90). β) πολυλεκτικοί όροι από διαθεματικό δανεισμό: *kultureller Transfer* (33).
3. Justa Holz-Mänttari [1]: μονολεκτικοί όροι από διαθεματικό δανεισμό: *Kooperent* (52), *Kooperation* (31)/*Kooperation* (52), *Funktionsfeld* (76), *Tektonik* (131).
4. Christiane Nord [2]: α) μονολεκτικοί όροι από διαθεματικό δανεισμό: *Rückkoppelung* (37), *Kommunikationswerkzeug* (44), *Umpolung* (59). β) πολυλεκτικοί όροι από διαθεματικό δανεισμό: *Anbindung an den A-Text* (32), *Text als Transportmittel oder –vehikel* (64), *eine Art "Modell"* (82).
5. Hans J. Vermeer [7]: [Δεν απαντώνται όροι από διαθεματικό δανεισμό].

4.2 Μεταφραστικά ισοδύναμα στην ελληνική

1. *Herausschälung* (Reiß, 37)

Το θηλυκού γένους ουσιαστικό της γερμανικής «*Herausschälung*» είναι εξόχως πολύσημο ουσιαστικό. Ως ουσιαστικό με την κατάληξη «-ung» καταδηλώνει διαδικασία. Αν και χρησιμοποιείται και στην κοινή γλώσσα και ως ρήμα με την κυριολεκτική σημασία «αφαιρώ κάτι (με κοφτερό εργαλείο) μέσα από κάποιο αντικείμενο», απαντάται με μεταφορική σημασία κυρίως στην ιατρική επιστήμη, αλλά στο εργατικό δίκαιο, στα οικονομικά, καθώς και στη ζωγραφική. Στην πρώτη περίπτωση φέρει τη σημασία της «αφαίρεσης» ή «απόξεσης», στη δεύτερη περίπτωση αντιστοιχεί σημασιολογικά με «απομείωση», στην τρίτη επίσης με «αφαίρεση» ή και «αποκρυστάλλωση», ενώ στην τέταρτη ισοδυναμεί με «απομόνωση». Αν στη συνέχεια εξετάσουμε πώς εννοεί η Reiß τον εν λόγω όρο, θα διαπιστώσουμε ότι με βάση τις προαναφερθείσες σημασίες, όλες τους έχουν μια σχετική εγγύτητα με το

εννοιολογικό φορτίο του όρου της *Reiß*, αν και η τελευταία είναι εκείνη που παρουσιάζει μάλλον περισσότερο συγκρίσιμο βάθος. Διότι η έννοια του όρου της ορίζεται ευλόγως από το μεταφρασεολογικό και κειμενογλωσσολογικό πεδίο του και μέσα σε αυτό, ο όρος «*Herausschälung*» αναφέρεται εννοιολογικά στη βιβλιογραφία που η ίδια χρησιμοποίησε για να παρουσιάσει τα ειδικά χαρακτηριστικά της γλώσσας της διαφήμισης. Επομένως, ο εν λόγω όρος, που η *Reiß* δανείζεται πρωτίστως από τα οικονομικά ή τη ζωγραφική, εννοεί την ενέργεια της ίδιας της συγγραφέως να «καταστήσει πολύ σαφή» τα χαρακτηριστικά της εν λόγω ειδικής γλώσσας. Με βάση τα παραπάνω, η μεταφραστική προσέγγιση στην εύρεση ισοδύναμου στην ελληνική δεν είναι εύκολη υπόθεση, κυρίως επειδή θα πρέπει να συνδυαστεί τόσο η πτυχή της «διαδικασίας» όσο και η μεταφορικά εννοούμενη εικόνα που ενυπάρχει μέσα στον ίδιο τον όρο. Προτείνουμε λοιπόν την απόδοση του εν λόγω γερμανικού όρου στα ελληνικά ως «αποσαφήνιση» ως μια απλή και πεζή εκδοχή του, ενώ, παράλληλα, προτείνουμε και τον νεολογικό σχηματισμό «αναγλυφοποίηση» ως μια απόδοση που περικλείει και το μεταφορικό στοιχείο του πρωτότυπου όρου.

2. *Umpolung* (Nord, 59)

Το ουσιαστικό «*Umpolung*» χρησιμοποιείται (στη γερμανική και στην ελληνική) ως όρος σε διάφορες επιστήμες, όπως λ.χ. στην καρδιολογία, στη μηχανική, στη χημεία και βιολογία. Βάσει της έρευνάς μας, σε αυτές τις επιστήμες απαντάται μόνο κυριολεκτικά ως «αναπόλωση», δηλαδή ως την «αλλαγή/αντιστροφή πόλων ρεύματος/κυκλοφορικών συστημάτων». Αντιθέτως, η Nord, δανειζόμενη τον όρο της από τις προαναφερθείσες επιστήμες, τον εννοεί μεταφορικά, αφού αναφέρεται με αυτόν στην αναγκαιότητα του μεταφραστή να «αναπροσαρμόσει» τα ενδοκειμενικά δεδομένα, που αρχικά έχουν συλληφθεί με γνώμονα τους πρωτότυπους δέκτες, στην πραγματολογία των δεκτών του μεταφράσματος. Αν και η μεταφραστική απόδοση του όρου αυτού στα ελληνικά με «αναπροσαρμογή» θα κάλυπτε το μεγαλύτερο μέρος του εννοιολογικού φάσματός του, δεν περικλείει ωστόσο τη μεταφορικότητά του. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πολυλεκτική απόδοσή του ως «πραγματολογική αναπόλωση» θα συνιστούσε το περισσότερο ιδανικό μεταφραστικό ισοδύναμο του όρου «*Umpolung*».

5 Συμπεράσματα

Με βάση τη σύντομη ανάλυση και μετάφραση των συνολικά έξι παραδειγμάτων μας για τις ορολογικές κατηγορίες των νεοόρων, οροποιημένων λέξεων και διαθεματικών δανεισμών των Γερμανών λειτουργιστών μπορούμε να συμπεράνουμε, σε μια πρώτη προσέγγιση όπως επιχειρήθηκε εδώ, ότι, μεταξύ εννοιοστρεφούς και λεξιστρεφούς αναζήτησης ισοδύναμων, η

εννοιοστρεφής απόδοση είναι στις περισσότερες περιπτώσεις αναγκαία, καθώς λόγω των διαφορών στα γλωσσικά συστήματα δεν είναι πάντα εφικτή η εύρεση μορφολογικά αντίστοιχων ισοδύναμων που, παράλληλα, θα καλύπτουν και το συχνά ευρύ εννοιολογικό φάσμα του πρωτότυπου όρου. Επομένως, τόσο λοιπόν η διαφορά των δύο γλωσσικών συστημάτων όσο και η συχνή ευρύτητα του εννοιολογικού φάσματος που το ελληνικό μεταφραστικό ισοδύναμο θα πρέπει να καλύπτει προκρίνουν και στις τρεις κατηγορίες σε γενικές γραμμές την ανεύρεση λιγότερο ή περισσότερο μακροσκελών περιφραστικών μεταφραστικών ισοδύναμων τόσο για τους νεοόρους όσο και για οροποιημένες λέξεις, αλλά και τους όρους από διαθεματικό δανεισμό του γερμανικού λειτουργικού μεταφρασεολογικού παραδείγματος. Ωστόσο, θεωρούμε ότι όλες οι παραπάνω περιπτώσεις μεταφραστικών ισοδύναμων συνάδουν, σε μια περίπτωση έστω οριακά, με τον κανόνα της γλωσσικής οικονομίας. Διαπιστώσαμε όμως επίσης ότι σε αυτόν τον γενικό κανόνα υπάρχουν και εξαιρέσεις, καθώς σε δύο από τα συνολικά έξι παραδείγματα που αναλύθηκαν και ήταν μονολεκτικοί όροι των δύο τελευταίων κατηγοριών ήταν τελικά εφικτή η μορφολογική και ταυτόχρονα εννοιολογική ταύτιση των μεταφραστικών ισοδύναμων στην ελληνική με τους αντίστοιχους πρωτότυπους όρους στη γερμανική. Επομένως, μπορούμε τελικώς να συμπεράνουμε ότι η απόλυτη ισορροπία μεταξύ εννοιοστρεφούς και λεξιστρεφούς απόδοσης είναι πιο εύκολα επιτεύξιμη στις δύο τελευταίες κατηγορίες όρων των Γερμανών λειτουργιστών, καθώς εκεί απαντώνται και οι πιο μονολεκτικοί όροι.

6 Βιβλιογραφία

- [1] Holz - Mänttari, J. (1984), *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*, Helsinki (= Annales Academiae Scientiarum Fennicae B; 226).
- [2] Nord, C. (1988), *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*, Heidelberg: Groos.
- [3] Νορντ, Κ. (2014), *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα*. Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις. Μτφρ. Γραμμενίδης, Σίμος & Λάμπρου, Δέσποινα, Δίαυλος.
- [4] Reiß, Katharina ([1976], ³1993), *Texttyp und Übersetzungsmethode: der operative Text*, Heidelberg: Groos (monographien Literatur & Sprache & Didaktik; 11).
- [5] Reiß, K. & Vermeer, H. J. ([1984], ²1991), *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Tübingen: Niemeyer (Linguistische Arbeiten; 147).

- [6] Seel, O. I. (2015), *Εισαγωγή στη γενική μετάφραση. Μια λειτουργική προσέγγιση με βάση το ζεύγος γλωσσών ελληνικά/γερμανικά και τα κειμενικά είδη των συνταγών μαγειρικής, διαφημίσεων και ταξιδιωτικών οδηγιών και μπροσούρων*. (Προσεχώς σε ηλεκτρονική μορφή στο www.kallipos.gr).
- [7] Vermeer, H. J. ([1989], ³1992), *Skopos und Translationsauftrag – Aufsätze*, Frankfurt am Main: IKO-Verlag für interkulturelle Kommunikation (thw, 2).

Olaf Immanuel Seel

Λέκτορας, ΤΞΓΜΔ Ιονίου Πανεπιστημίου, Κέρκυρα,
Ηλ. ταχ.: olaf.imm.seel@gmail.com